

Waardering van ganzenpleisterplaatsen

J. Philippona

Inleiding

In verschillende publikaties zijn waarderingssystemen voor natuurgebieden uitgewerkt. Een voorbeeld daarvan is te vinden in 'De kleuren van Zuidwest-Nederland' (Contact-Commissie 1972). Hierin worden bepaalde facetten eerst afzonderlijk en vervolgens te zamen gewaardeerd. In het artikel dat hier volgt is een gebiedswaardering gegeven op grond van het voorkomen van ganzen. Andere biologische en landschappelijke waarden blijven buiten beschouwing. De benadering is dus éénzijdig. Later onderzoek zou het beeld vollediger kunnen maken. Het voorkomen van ganzen lijkt echter belangrijk genoeg om daarmee een uitspraak te doen over een bepaald gebied. Voor het waarderen van ganzenpleisterplaatsen is hier een eenvoudige methode uitgewerkt, die berust op een voorstel van Szijj (1972). Deze auteur geeft 7 criteria waarmee het internationale belang van watervogelgebieden kan worden bepaald. Vooral het hier volgende criterium is bruikbaar voor ons doel: 'Het gebied is van internationaal belang, als er van één of meer watervogels, meer dan 1% van de populatie voorkomt'.

Enige eerdere pogingen werden op stencil aan verschillende personen toegezonden. Ik dank de heren E. Kuyken, T. Lebrecht, R. Meyer en J. van der Straaten voor hun waardevolle opmerkingen.

De methode van waarderen

Volgens het aangehaalde criterium van Szijj is het grootste deel der Nederlandse pleisterplaatsen van internationaal belang. Pleisterplaatsen waar normaal minder dan 1% van een populatie voorkomt kunnen echter ook, zelfs internationaal, van belang zijn. Dat hangt onder meer af van de soort die er voorkomt.

Bij het waarderen zijn voor iedere ganzensoort twee cijfers gegeven. Hiervan een voorbeeld: Het getal 10 achter de Kolgans betekent, dat geregeld 10% van de populatie, die in West-Europa overwintert, in het gebied pleistert. Het tweede getal tussen haakjes is het maximumpercentage, dat slechts af en toe, hoogstens enige malen per winter, voorkomt.

Wanneer in een gebied meer dan één soort regelmatig voorkomt, worden de percentages niet opgeteld. Het is beter de gevonden cijfers afzonderlijk te bekijken. Dit geldt nog veel sterker als het tevens zou gaan om cijfers voor weidevogels, de floristische rijkdom of de landschappelijke schoonheid.

Gevonden percentages eisen per soort een afzonderlijke waardebeoordeling. Een gevonden percentage (bijvoorbeeld 5) moet voor de ene soort anders gewaardeerd worden dan voor een tweede soort. Het belang van een bepaalde ganzenpleisterplaats zou ten slotte nog in enige klassen kunnen worden uitgedrukt. Misschien zal hieraan behoefte ontstaan. Op de wijze van de Kleuren van Zuidwest-Nederland zou het mogelijk zijn te spreken over pleisterplaatsen met de waarden: 'Zeer groot', 'Groot' en 'Tamelijk groot'.

Het begrip 'Ganzenpleisterplaats'

Een ganzenpleisterplaats is een gebied dat in alle of de meeste ecologische behoeften van overwinterende ganzen kan voorzien. Er zijn voedselterreinen, er is een slaappleids, er is voldoende rust.

Een pleisterplaats is vaak niet duidelijk te begrenzen, omdat aangrenzende terreinen tot een andere pleisterplaats gerekend worden. Grenzen tussen dergelijke vlak naast elkaar liggende gebieden zijn meer administratief dan biologisch van belang. De grootte van ganzenpleisterplaatsen varieert van enige honderden tot vele duizenden ha. De omvang van een gebied speelt in de waardering geen direkte rol, maar kan natuurlijk doorwerken in de grootte van de percentages.

Het begrip 'Populatie'

Een populatie is een groep van vogels of andere dieren, die tot op zekere hoogte geïsoleerd is van andere groepen van de zelfde soort of (wanneer die er zijn) ondersoort. Dit isolement geldt vooral de broedgebieden, bij ganzen echter dikwijls ook in vrij sterke mate doortrek- en winterkwartieren.

Uitwisseling tussen populaties onderling komt bij ganzen in beperkte mate voor. Het ringonderzoek van de Kolgans, dat sinds jaren in Nederland bestaat, toont dat mogelijk 1% van de vogels van de Westeuropese winterpopulatie de dood vindt buiten het normale verspreidingsgebied. Ook voor de Rietgans is dat door terugmeldingen aangetoond. Enige Rietganzen met halsbanden om uit de DDR, werden bovendien in Hongarije gezien.

De grootte der ganzenpopulaties

Dank zij de tellingen van de laatste 20 jaar, is de omvang van de ganzenpopulaties in West-Europa vrij goed bekend. Hieronder volgen globale gemiddelden over de laatste paar jaar. Het gaat alleen om de populaties, waarvan een deel (vaak een zeer groot deel) in Nederland overwintert en/of doortrekt. De Grauwe Ganzen van IJsland, de Kleine Rietganzen van IJsland en Groenland en de Brandganzen van Spitsbergen, zijn dus niet meegerekend, aangezien deze vogels niet in Nederland, maar in Groot-Brittannië overwinteren.

Grauwe Gans: 30.000. Kolgans: 110.000. Rietgans: 60.000. Kleine Rietgans: 15.000. Brandgans: 50.000. Rotgans: 65.000.

Enige nadere bijzonderheden over ganzenconcentraties

De neiging tot het vormen van concentraties komt niet bij iedere soort even sterk tot uiting. In ons land vormt de Kolgans, ook relatief ten opzichte van de populatiegrootte, grotere concentraties dan de Rietgans. Daarmee moet bij het waarderen van ganzengebieden rekening worden gehouden. Als ergens regelmatig 1% van de populatie van de Rietgans voorkomt, is dat eigenlijk belangrijker dan wanneer het 1% van de Kolgans betreft.

Met 'concentratie' wordt hier bedoeld het aantal ganzen, dat tegelijkertijd in een bepaalde pleisterplaats voorkomt. Deze concentratie kan vooral bij het voedselzoeken in verschillende troepen gesplitst zijn.

Per soort volgen enige gegevens over de grootte der concentraties in Nederland.

Grauwe Gans: Deze soort komt in Nederland veel voor in grote concentraties, met name in de Flevopolders en in de Noordelijke Delta (Haringvliet-Hollands Diep-Biesbosch).

Concentraties van 5 tot 30% van de populatie zijn niet ongewoon. Andere pleisterplaatsen, zoals in Friesland en in de IJsseldelta, herbergen nooit meer dan 1 tot 2 % van de populatie. Kolgans: In Nederland zijn de concentraties vaak bijzonder groot. Vooral in Friesland, de IJsseldelta en de Flevopolders zijn concentraties van 5 tot 20 % heel gewoon, grotere komen geregeld voor, in enige gevallen tot 25 à 40 %. Pleisterplaatsen met nooit meer dan 1 % van de populatie zijn voor deze soort van relatief weinig belang.

Rietgans: De concentraties zijn vrij klein of van matige omvang. Plaatsen met regelmatig ¼ tot 2 % van de populatie zijn voor deze soort van groot belang. In enige gebieden kan het percentage stijgen tot 2 à 8 %. In een enkel, nogal uitzonderlijk geval (de Bijland) wordt wel eens 15 tot 25 % waargenomen.

Kleine Rietgans: Deze soort overwintert in Nederland, in tegenstelling tot de 5 andere soorten, hoofdzakelijk in een scherp begrensde gebied, dat ligt in Zuidwest-Friesland. De concentraties in Friesland omvatten vaak 20 tot 50% van de populatie. In de zestiger jaren was zelfs 50 tot 75 % een normaal percentage.

Brandgans: Bij deze soort zijn de concentraties vaak groot tot zeer groot, veelal 10 tot 20 %, maar ook hoger, zelfs tot boven 50%. Veel Brandganzen worden waargenomen in gebieden, waar ook andere soorten, met name de Kolgans, voorkomen.

Rotgans: Deze gans is door de specialisatie op voedsel in zoute en brakke milieus, sterk gebonden aan bepaalde delen van het land: Wadden en Delta gebied. De Rotgans concentreert zich meestal in groepen van matige omvang, die ½ tot 5 % van de populatie omvatten. Toch worden ook wel grotere concentraties waargenomen.

Toepassing van de waarderingsmethode

Voor de pleisterplaats 'IJsseldelta' volgt hier een nadere uitwerking.

Ligging.

Kaartbladen 1:50.000, Zwolle 21 West en Oost van de Topografische Kaart. Provincie: Overijssel. Gemeenten: Kampen, IJsselmuiden, Zwollerkerkspeel, Genemuiden, Staphorst, Zwartsluis, Brederwiede, Noordoostpolder.

Landschap.

Het gebied omvat de delta van de Gelderse IJssel met enige aangrenzende delen van Noordwest-Overijssel en het uiterste zuidoosten van de Noordoostpolder. Het oude land bestaat voor een groot deel uit open weidelandschappen, plaatselijk met karakteristieke

boerderijen, die in veel gevallen nog op terpen staan. Bij vele boerderijen staan kleine boomgroepen. Het rivierenlandschap met uiterwaarden is goed vertegenwoordigd. De Noordoostpolder bezit het typische regelmatige kavelpatroon van het nieuwe land, met langs de rechte wegen, opvallende rijen populieren. Belangrijk zijn de open wateren, met name het Zwarte Meer en het oosten van het Ketelmeer.

Ganzen.

Slaapplaatsen: De slaapplek bij uitstek is het Zwarte Meer, met een totaal oppervlak van 1500 ha. Meestal bevinden de ganzen zich in de zuidelijke zone van het meer, vrij dicht bij het oude land. Een klein deel van het Ketelmeer wordt ook wel benut als slaapplek, maar minder dan het Zwarte Meer en door kleinere aantallen.

Voedselterreinen: Deze staan in volgorde van belangrijkheid. Achter ieder terrein het oppervlak in ha, dat voor ganzen van belang is. Polder Mastenbroek (3700). Kampereiland (1300). Mandjeswaard (400). Polder de Pieper en Oostermaat (400). Noordoostpolder (1500). Rechtersveldpolder en het Raas (200). Zuiderzeepolder onder Genemuiden (200). Barsbeerbinnenpolder (300). Grote Buitenlanden (100). Staphorsterveld (1000). Totaal ruim 9000 ha. Eventueel kunnen nog worden meegerekend: Polder Kamperveen (1500). Polder Oosterwolde (1500) (gem. Doornspijk).

Grauwe Gans: Deze soort komt in herfst en lente voor in aantallen die variëren van enkele tientallen tot enkele honderden. Voornamelijk te zien op de Grote Buitenlanden en in het oosten van het Zwarte Meer bij het Vogeleiland.

Kolgans: Overwintert van december tot in maart. Regelmatig 5.000 tot 15.000. Soms 20.000 tot 30.000. Over gehele gebied.

Rietgans: Overwintert in zelfde periode als vorige. Aantallen van honderden tot 1000, soms 3 tot 4000. Vaak zekere voorkeur voor de Noordoostpolder. Verder over gehele gebied te verwachten.

Brandgans: In zelfde tijd als twee vorige soorten. Vrij regelmatig enkele tientallen tot een paar honderd. Over gehele gebied voorkomend.

Waarderingspercentages.

Grauwe Gans: $\frac{1}{2}$ (1).

Kolgans : 10 (25).

Rietgans : $1\frac{1}{2}$ (7).

Brandgans : $\frac{1}{4}$ ($\frac{1}{2}$).

Conclusie

De ganzenpleisterplaats 'IJsseldelta' is vooral van belang voor overwinterende Kol- en Rietganzen. De percentages van de Rietgans liggen ver onder die van de

Kolganzen bij de kerk van Mastenbroek. Februari 1975. De ganzen vergroten de waarde van het landschap.

Foto: J. Philippona

Kolgans. Aangezien de Rietgans echter relatief, aan de populatiegrootte gemeten, in kleinere concentraties voorkomt, moet de gevonden waarde ook voor deze soort hoog worden aangeslagen.

De percentages, die voor de IJsseldelta werden gevonden, kunnen vergeleken worden met uitkomsten voor enige andere pleisterplaatsen.

Beetsterzwaag
Kolgans: 10 (25).
Brandgans: 2 (5).

Sneekermeer
Kolgans: 10 (25).
Kleine Rietgans: 2 (7).
Brandgans: 10 (30)

Plaam-Workum
Grauwe Gans: 1½ (3).
Kolgans: 5 (12).
Kleine Rietgans: 25 (50).
Brandgans: 1½ (4).

Flevopolders-Knardijk
Grauwe Gans: 20 (50).
Kolgans: 20 (40).
Rietgans: 2 (7).
Brandgans: 2 (5).

Bij intensiever onderzoek, is een waardering per terreinonderdeel mogelijk. Dit zou de bescherming van de waardevolste slaapplekken en voedselgebieden ten goede komen.

● J. Philippona, Noordermeent 29, Kraggenburg (NOP).

LITTERATUUR:

Contact-Commissie voor Natuur- en Landschapsbescherming (1972): De kleuren van Zuidwest-Nederland-visie op milieu en ruimte. Amsterdam.

Szili, J. (1972): Some suggested criteria for determining the International Importance of Wetlands in the Western Palaearctic. In Proceedings of the Intern. Conf. on the Conservation of Wetlands and Waterfowl. Ramsar, Iran. I.W.R.B. Slimbridge, England.

Groot aantal Buizerden overwinteren bij Buinen

Deze winter was voor het eerst weer een opleving in het aantal overwinteraars van de Buizerd in het gebied rondom Buinen te constateren.

Het gebied zelf is zeer afwisselend; het ligt precies op de scheiding van zand en veen langs de Hondsrug. Op de heuvel liggen bossen, heidevelden en akkers. In het veen liggen weiden, akkers, bomenrijen en een beekje. In de herfst kondigden de eerste overwinteraars zich aan. Het bleven eerst kleine aantallen, hoogstens twee tegelijkertijd, maar later volgden er meer.

Omstreeks de kerstdagen werden er op een akkertje in het bos dertien op het zelfde moment gezien. Dit is een zeer groot aantal voor de omgeving hier. De hele maand januari bleven grote aantallen gewoon, maar niet meer dan negen op een middag. In februari daalde het aantal langzaam maar zeker. In de derde week van maart werden de eerste trekkers naar het noorden waargenomen en dit bleef zo tot het eind van de maand. Door bij plaatselijke boeren te informeren kwam ik erachter dat er weer voor het eerst kon worden gesproken van een goede bezetting. Ook met de andere stootvogels gaat het goed bij ons. De Torenvalk neemt goed toe en ook de Sperwer wordt weer gesignaleerd. Verder worden Blauwe Kiekendieven, Ruigpootbuizerden en ook wel Ransuilen en Velduilen gezien.

● Hans Dekker, Hoofdstraat 76, Buinen, post Borger Dr.

Dankbare Zanglijster

Vorige lente (1974) kregen wij een uit het nest gevallen Zanglijster. Na volgroeid te zijn lieten we hem los, maar steeds kwam hij door de open ramen weer binnen en ging in huis overal zitten waar het hem goeddunkte. Buiten gaf hij steeds antwoord in de bomen. Opeens was hij weg.

Tijdens een periode van erg nat en koud weer kwam hij 's morgens vroeg om 5 uur plotseling op ons bed. Hij kwam daarna ook op zijn oude kooitje zitten en liet zich een paar dagen heerlijk vertroetelen. De hele zomer bleef hij om het huis, maar verdween in de herfst.

Dit voorjaar (1975) was hij op 5 mei weer terug en zit hij dicht bij mij in de appelboom te zingen en meldde hij zich ook weer de volgende dagen. Zo'n voorval maakt onze dagen weer goed.

● Mevr. G. Kooy-Breeuwer, Oosteinde 29, Wormer.

Voortzetting Vogelopvangcentrum 'Peter Bout'

De nieuwe beheerder van het vogelopvangcentrum 'Peter Bout' is een vriend van Peter en wel Karel Pelen, Oelovenstraat 28 te Brunssum. Alhoewel de ouders van Peter natuurlijk Karel zo veel mogelijk zullen steunen in zijn werk was het voor hen niet meer mogelijk het werk verder voort te zetten. Wij wensen Karel veel succes met zijn werk (zie ook het Limburgs Dagblad, 20 augustus 1975).